

Tadeusz SROGOSZ,
Doktor Habilitowany, Profesor
Wydziału Humanistycznego
Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego
im. Jana Długosza w Częstochowie,
e-mail: tadeusz@tsrogosz.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1964-8232>,

DELEGACI I EKSPERCI POLSKIEJ DELEGACJI NA KONFERENCJĘ POKOJOWĄ W PARYŻU (1919–1920)

Mimo wszelkich różnic ideowych, politycznych etc. w trudnych latach 1917–1921 działacze polityczni i społeczni oraz uczeni polscy zaangażowali się we wspólne dzieło odbudowy państwa, jego struktur, kształtu granic, pozycji na arenie międzynarodowej. Na konferencji pokojowej w Paryżu niewątpliwie najważniejszą kwestią do rozstrzygnięcia pozostawał kształt granic i zgłoszony polski program terytorialny. Z tym wiązały się sprawy historyczne, geograficzne, ekonomiczne, prawne, etnologiczne, językoznawcze etc. Dlatego delegacja polska zgromadziła wielu specjalistów wielu dziedzin, naukowców i praktyków, którzy pełnili funkcje delegatów i ekspertów (41 osób). Wśród ekspertów ważne miejsce zajmowali politycy, aczkolwiek niektórzy z nich posiadali dorobek naukowy. Część z nich to działacze Ligi Narodowej, nominowani przez Komitet Narodowy, część to delegaci Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, a niektórzy reprezentowali inne opcje polityczne. Wśród uczonych najliczniejszą grupę stanowili historycy, w tym historycy państwa i prawa. Liczne było również grono prawników i ekonomistów. Na konferencji w Paryżu delegatami (ekspertami) byli geografowie, etnologowie, językoznawcy, antropologowie etc. Rolę delegatów (ekspertów) pełnili też działacze gospodarczy, przemysłowcy, bankierzy. Wprawdzie polskie postulaty zostały ustalone wcześniej w wąskim gronie Komitetu Narodowego Polskiego (Roman Dmowski, Marian Seyda i Jan Rozwadowski), ale delegaci i eksperci dostarczali szczegółowe dane i kontekst uzasadnienia.

Słowa kluczowe: delegaci; eksperci; delegacja polska; konferencja pokojowa; Paryż; 1919–1920.

Mimo wszelkich różnic ideowych, politycznych etc. w trudnych latach 1917–1921 działacze polityczni i społeczni oraz uczeni polscy zaangażowali się we wspólne dzieło odbudowy państwa, jego struktur, kształtu granic, pozycji na arenie międzynarodowej. W stolicy Francji działał Komitet Narodowy Polski, który miał uznanie zwycięskich państw. Dominowali w nim endecy na czele z Romanem Dmowskim. W celu osiągnięcia kompromisu Naczelnik Państwa Józef Piłsudski musiał z nimi podjąć rozmowy. 16 stycznia 1919 r. został odwołany rząd Jędrzeja Moraczewskiego, a na urząd premiera Piłsudski powołał Ignacego Paderewskiego. Jego rząd został oficjalnie uznany na arenie międzynarodowej, a Polska za członka zwycięskiej koalicji wojennej i dopuszczona do udziału w konferencji pokojowej.

Na konferencji paryskiej najważniejsze mocarstwa posiadały po 5 delegatów oraz przedstawicieli we wszystkich komisjach, których w sumie było ponad pięćdziesiąt. Pozostałe państwa o tzw. ograniczonych interesach reprezentowane były przez nie więcej niż trzech delegatów, a ich przedstawiciele zasiadali jedynie w niektórych komisjach.

Delegacja polska została utworzona z przedstawicieli Komitetu Narodowego Polskiego i delegatów Piłsudskiego. Głównymi delegatami byli Dmowski i Paderewski, ale w czasie nieobecności premiera Paderewskiego zastępował go Władysław Grabski. 21 maja 1919 r. na mocy *Regulaminu Polskiej Delegacji* zatwierdzonego uchwałą Rady Ministrów główni negocjatorzy nazwani zostali pełnomocnikami (Dmowski, Paderewski i Grabski), natomiast do pracy w komisjach konferencji wyznaczani byli delegaci i eksperci¹. Delegaci i eksperci do rozmów mieli otrzymywać wskazówki od ministrów, a na miejscu od pełnomocników dyrektywy. Pełnomocnicy postanowili, że delegaci i eksperci «*co do każdego kroku na zewnątrz porozumiewają się uprzednio z Sekretariatem Jeneralnym*»². W zakresie nazewnictwa osób wchodzących w skład polskiej delegacji istniała dowolność, skoro 1 września 1919 r. Dmowskiego, Paderewskiego i Grabskiego określono jako delegatów, a pozostałe osoby jako ekspertów³. W pracy będą analizował sylwetki osób pracujących w komisjach i pełniących funkcje doradcze według *Regulaminu Polskiej Delegacji* z 21 maja 1919 r. (delegaci i eksperci).

Niewątpliwie najważniejszą kwestią do rozstrzygnięcia pozostawał kształt granic i zgłoszony polski program terytorialny. Z tym wiązały się sprawy historyczne, geograficzne, ekonomiczne, prawne, etnologiczne, językoznawcze etc. Dlatego delegacja polska zgromadziła oprócz polityków wielu specjalistów różnych dyscyplin. Członkowie delegacji wyznaczani byli jako eksperci w zakresie spraw politycznych, dyplomatycznych, gospodarczych, prawnych, geograficznych, etnograficznych, językoznawczych etc. 1 września 1919 r. lista ekspertów obejmowała 20 osób⁴, ale w całym okresie ich liczba wyniosła 41.

Wśród ekspertów ważne miejsce zajmowali politycy, aczkolwiek niektórzy z nich posiadali dorobek naukowy. Część z nich to działacze Ligi Narodowej, nominowani przez Komitet Narodowy Polski (Stanisław Kozicki, Marian Seyda, Joachim Stefan Bartoszewicz, Jan Emanuel Rozwadowski), część to delegaci Piłsudskiego (Leon Wasilewski, Michał Sokolnicki, August Thugutt, Kazimierz Dłuski, Medard Downarowicz), a niektórzy reprezentowali inne opcje polityczne (Franciszek Jan Pułaski – bezpartyjny, Józef Wielowieyski z Unii Polityki Realnej, Andrzej Lubomirski – konserwatysta galicyjski z ugrupowania Podolaków, działacze ludowi Włodzimierz Tetmajer i Mikołaj Rey).

Czołowym politykiem endecji był Stanisław Kozicki (1876-1958)⁵. Działał we władzach naczelnych narodowej demokracji, został członkiem Komitetu Narodowego Polskiego. W grudniu 1918 r. Dmowski mianował Kozickiego sekretarzem delegacji polskiej na konferencję paryską⁶. W okresie II Rzeczypospolitej Kozicki pełnił funkcje parlamentarne i dyplomatyczne. W czasie II wojny światowej został członkiem Komitetu Doradczego przy komendancie głównym Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej. Aby uniknąć represji aparatu komunistycznego w 1947 r. przeniósł się na prowincję, czyli do Polanicy Zdroju.

Równie ważną pozycję w ruchu narodowym zajmował Marian Seyda (1879–1967). W 1917 r. wszedł w skład Komitetu Narodowego Polskiego, a z jego ramienia ekspertem do spraw politycznych delegacji polskiej na konferencję w Paryżu i członkiem Komisji Zaboru Pruskiego. W okresie II Rzeczypospolitej piastował funkcje posła na sejm i w 1923 r. ministra spraw zagranicznych, a później zajął się publicystyką. W czasie II wojny światowej wchodził w skład polskich rządów na emigracji. Po wojnie pozostał na emigracji.

Joachim Stefan Bartoszewicz (1867–1938) był znaczącym politykiem endeckim, publicystą, działaczem niepodległościowym, lekarzem i prawnikiem⁷. Bartoszewicz był członkiem Komitetu Narodowego Polskiego i sekretarzem delegacji polskiej do spraw politycznych⁸.

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, *Delegacja polska na konferencji w Paryżu*, sygn. 1, s. 1, 4.

² *Ibidem*, s. 2.

³ *Ibidem*, s. 17.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Mroczo M., Stanisław Kozicki 1876–1958. Biografia polityczna, Gdańsk : Uniwersytet Gdański, 1999.

⁶ Na temat sprawy granic na konferencji paryskiej Kozicki opublikował książkę [*Sprawa granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu*, Warszawa 1921 (reprint: Wyd. Muzeum Niepodległości, Warszawa 2009)].

⁷ Białokur M., Myśl społeczno-polityczna Joachima Bartoszewicza, Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005, s. 21–128.

Jan Emanuel Rozwadowski (1872–1935) był działaczem endecji do końca życia⁹. Doktorat i habilitację uzyskał z ekonomii. Rozwadowski pełnił w Komitecie Narodowym Polskim różnorodne funkcje, a także uczestniczył wraz z Romanem Dmowskim i Marianem Sydą w wielu konferencjach w celu opracowania programu przebudowy Europy Środkowej po zakończeniu działań wojennych. W październiku 1918 r. Rozwadowski i Stanisław Grabski rozpoczęli w Paryżu organizować Wydział Prac Kongresowych, którego celem było przygotowanie m.in. polskich postulatów na konferencję pokojową.

Ugrupowanie narodowej demokracji reprezentowali też inni politycy i dyplomaci, na przykład Leon Łubieński i Zygmunt Chrzanowski. Delegatami Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego do Paryża byli nauczyciele Gustaw Szura i Jerzy Wierchałowski, którym Dmowski polecił spisać zwięzły memoriał uzasadniający prawa Polski do Śląska Cieszyńskiego¹⁰. Zdarzało się że przedstawiciele z terenu Śląska Cieszyńskiego reprezentowali inne zdanie niż Dmowski¹¹.

Najważniejszym politykiem w grupie delegatów Piłsudskiego był Leon Wasilewski (1870–1936)¹². Początkowo był członkiem Ligi Narodowej, ale później związał swoje losy polityczne z Piłsudskim. W listopadzie 1918 r. Wasilewski został ministrem spraw zagranicznych w rządzie Jędrzeja Moraczewskiego. Po dymisji rządu wyjechał do Francji, by uczestniczyć w pracach Komitetu Narodowego Polskiego, a następnie delegacji polskiej na konferencję pokojową w Paryżu. W II Rzeczypospolitej początkowo pełnił funkcje dyplomatyczne, a później zajmował się pracą naukową.

Michał Hubert Sokolnicki (1880–1967) studiował za granicą uzyskując stopień naukowy doktora filozofii¹³. Związał się z ruchem socjalistycznym, a od 1903 r. był bliskim współpracownikiem Piłsudskiego. W 1919 r. został sekretarzem części delegacji wytypowanej przez Naczelnika Państwa na konferencję pokojową w Paryżu. W okresie II Rzeczypospolitej pełnił różne funkcje dyplomatyczne, a także dydaktyczne.

Stanisław August Thugutt (1873–1941) polityk i publicysta, działał w ruchu ludowym, spółdzielczym, Lidze Obrony Praw Człowieka i Obywatela (której był współzałożycielem) oraz Polskim Towarzystwie Krajoznawczym¹⁴. W rządach Ignacego Daszyńskiego i Jędrzeja Moraczewskiego pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych. Po powrocie z konferencji w Paryżu sprawował funkcje posła na sejm, ministra i wicepremiera, ale po przewrocie majowym określił się jako przeciwnik sanacji.

Na konferencji w Paryżu delegatami i ekspertami byli także przedstawiciele innych ugrupowań politycznych, aczkolwiek niektórzy z nich posiadali znaczący dorobek naukowy. Najwybitniejszym z nich był Franciszek Jan Pułaski (1875–1956) hrabia, polityk i dyplomata, a także historyk i historyk literatury¹⁵. W czasie I wojny światowej działał w Rosji, gdzie od 1917 r. pełnił obowiązki prezesa Stronnictwa Pracy Narodowej od 1917 r. Po powrocie do Warszawy nie wstąpił do żadnej partii. 14 czerwca 1918 r. Rada Regencyjna mianowała Pułaskiego na stanowisko marszałka Rady Stanu. W okresie II Rzeczypospolitej pełnił różne funkcje dyplomatyczne, a także zreorganizował Bibliotekę Polską w Paryżu.

Do Stronnictwa Polityki Realnej należał też Józef Wielowieyski (1879–1951), prawnik, dyplomata, wiceprezes Zarządu Głównego Związku Ziemian, pracownik Czerwonego Krzyża¹⁶. W

---

⁸ Idem, Joachim Bartoszewicz na forum Konferencji Pokojowej w Paryżu w latach 1919–1920 we wspomnieniach syna Włodzimierza Bartoszewicza, «Niepodległość i Pamięć», 2008, nr 28, s. 169–189.

⁹ *Zdrada J.* Jan Emanuel Rozwadowski, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej PSB), t. 32, Wrocław 1989-1991, s. 409–412; M. Patelski, Jan Emanuel Rozwadowski, rozwadowski.org (dostęp: 31.05.2019).

¹⁰ Cieszyn 1918. Powiew wielkiej polityki, cieszyn1918.pl (dostęp: 12.05.2019).

¹¹ *Kamiński M. K.* Próby mocarstw Ententy narzucenia rozwiązań terytorialnych Polsce i Czechosłowacji pozostającym w konflikcie granicznym (luty-kwiecień 1919 r.), «*Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*», t. 16, 2001, s. 83.

¹² *Pobóg-Malinowski W.*, *Leon Wasilewski*. Szkic biograficzny, «*Niepodległość*», t. 16, 1937, s. 11–106.

¹³ *Suleja W., Zięba A.* Sokolnicki Michał Hubert w : PSB, t. 40, Warszawa-Kraków-Wrocław-Gdańsk 2000–2001 s. 80–87.

¹⁴ *Krysiak A. M.* Stanisław August Thugutt (1873–1941). Łęczyczanin. Współtwórca zrębów II Rzeczypospolitej Polskiej, «*Notatki Płockie*», t. 63, 2018, nr 1(254), s. 22–33; J. B. Twaróg, Stanisław August Thugutt krajoznawca – publicysta – wybitny działacz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, WWW.khit.pttk.pl (dostęp: 15.02.2019).

¹⁵ *Szklarska-Lohmannowa A.* Pułaski Franciszek Jan (1875–1956) w: PSB, t. 29, Warszawa-Kraków 1986, s. 374–380.

¹⁶ Witryna edukacyjna Kancelarii Senatu, senat.gov.pl (dostęp: 10.05.2019).

grudniu 1917 r. wyjechał do Paryża, gdzie został sekretarzem generalnym Zarządu Komitetu Narodowego Polskiego i szefem jego Departamentu Wojskowego. Po zakończeniu konferencji w Paryżu pełnił różne funkcje dyplomatyczne, był także senatorem.

Do pewnego czasu jednym z przywódców Stronnictwa Polityki Realnej był Erazm Piltz (1851–1929)¹⁷. Jednak w czasie pełnienia funkcji deputowanego do Dumy zbliżył się do środowiska narodowej demokracji. Piltz przyczynił się do wydania w 1916 r. podręcznika pod tytułem *Petite encyclopédie polonaise (Mała encyklopedia polska)* i był przeznaczony dla polityków i dyplomatów Ententy, wykazujących się na ogół brakiem rozeznania w sprawach Polski. Od 1917 r. członek Komitetu Narodowego Polskiego, którego został delegatem przy rządzie francuskim. Do przejścia na emeryturę w 1924 r. pełnił różne funkcje dyplomatyczne.

Ugodową rolę spełnił Włodzimierz Tetmajer (1861–1923), malarz i grafik, działacz ludowy (a jednocześnie członek Ligi Narodowej) i niepodległościowy¹⁸. Na życzenie Piłsudskiego wszedł w skład Komitetu Narodowego Polskiego. W styczniu 1919 r. wyjechał na konferencję pokojową w Paryżu, gdzie wraz z Mikołajem Reyem pośredniczył w negocjacjach między zespołem Dmowskiego a przedstawicielami Piłsudskiego. Jako ekspert zajmował się sprawami politycznymi i dyplomatycznymi.

Podobną rolę co Tetmajer odegrał jego przyjaciel Mikołaj Stanisław Karol Rey (1866–1932), ziemianin, hrabia i działacz ruchu ludowego¹⁹. Wspólnie z Tetmajerem został wydelegowany przez Polskie Stronnictwo Ludowe «Piaś» na konferencję pokojową w Paryżu i wszedł w skład Komitetu Narodowego Polskiego.

Andrzej Lubomirski (1862–1953) był jednym z przywódców konserwatystów galicyjskich, członkiem austriackiej Izby Panów, posłem na Sejm Galicyjski i Rady Państwa w Wiedniu²⁰. Zasłynął jako krzewiciel przemysłu krajowego i konserwator zabytków historii i sztuki w Galicji.

Dyplomatami w gronie delegatów (ekspertów) byli: francusko-turecki prawnik polskiego pochodzenia Leon Ostoróg, Stanisław Patek, Mieczysław Marchlewski, Konstanty Skirmunt, Franciszek Sokal.

Znaczącą grupą wśród członków delegacji polskiej stanowili profesjonalni historycy (w tym historycy państwa i prawa). Franciszek Bujak (1875–1953) był historykiem dziejów gospodarczych i społecznych, członkiem Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, prezesem Polskiego Towarzystwa Historycznego²¹. Polityk związany z Polskim Stronnictwem Ludowym «Piaś» i Stronnictwem Ludowym, pełnił funkcję ministra rolnictwa w rządzie Władysława Grabskiego. Stworzył szkołę badawczą polskiej historii gospodarczej, zwłaszcza dziejów wsi.

Oskar Halecki w 1919 r. pełnił funkcję naczelnika Wydziału Oświaty w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, w latach 1921–1924 brał udział w pracach sekretariatu Ligi Narodów (m.in. jako sekretarz Komisji Współpracy Umysłowej Ligi Narodów). Na temat jego życia i twórczości powstało wiele publikacji. Na przykład 19–20 listopada 2010 r. w Łodzi odbyła się konferencja naukowa pt. *Oskar Halecki i jego wizja Europy*²².

Władysław Konopczyński (1880–1952) był profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, współtwórcą i pierwszym redaktorem naczelnym Polskiego Słownika Biograficznego²³. Został członkiem Ligi Narodowej i z tą opcją polityczną sympatyzował do końca życia. Jako ekspert delegacji polskiej przygotowywał wydawnictwa mające

¹⁷ Szczepaniak A. *Od autonomii do niepodległości. Działalność polityczna Erazma Piltza w latach 1914–1929*, Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015.

¹⁸ Na temat życia, a zwłaszcza twórczości Tetmajera powstało wiele publikacji, a między innymi: *J. Dużyk*, *Sława, Panie Włodzimierzu. Opowieść o Włodzimierzu Tetmajerze*, Kraków : Fundacja im. Włodzimierza Tetmajera, Wydawnictwo «Czuwajmy», 1998; *J. A. Nowobilski*, *Włodzimierz Tetmajer*, Kraków : Fundacja im. Włodzimierza Tetmajera, Wydawnictwo Czuwajmy, 1998.

¹⁹ *Szklarska-Lohmannowa A.* *Rey Mikołaj (1866–1932)*, w: *PSB*, t. 31, Wrocław 1988–1989, s. 181–182.

²⁰ *Górski A.* *Andrzej ks. Lubomirski – opiekun galicyjskiego przemysłu*, WWW.konserwatyzm.pl (dostęp 14.02.2019).

²¹ *Szafraniec B.* *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2009.

²² *Oskar Halecki i jego wizja Europy*, red. *M. Dąbrowska*, t. 1–3, Warszawa–Łódź : Instytut Pamięci Narodowej, 2012–2014.

²³ *Biliński P.* *Władysław Konopczyński 1880–1952. Człowiek i dzieło*, Kraków : Ośrodek Myśli Politycznej, 2018. Piotr Biliński opublikował wcześniej wiele prac na temat Konopczyńskiego, jak również inni autorzy.

uzasadnić rozszerzenie granic Polski. W 1948 r. oskarżany przez komunistyczne władze o publikacje «szowinistycznie obciążone» i przepojone «furią rasistowską», został zmuszony do rezygnacji z pracy.

Wacław Sobieski (1872–1935) był profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkiem Polskiej Akademii Umiejętności i zagranicznych towarzystw naukowych, działaczem endecji²⁴. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wszedł w skład Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu. Wokół jego wydanej w 1931 r. syntezy «Historia Polski», gdzie przedstawił niezgodną z linią sanacji narrację o bitwie warszawskiej, rozpoczęły się zabiegi o wycofanie publikacji i szykany ze strony sanacji.

Wybitnym historykiem państwa i prawa był Stanisław Kutrzeba (1876–1946)²⁵. Był członkiem Komisji Sejmowo-Konstytucyjnej Tymczasowej Rady Stanu. Po aresztowaniu przez nazistów w ramach tzw. Sonderaktion Krakau był więziony od listopada 1939 r. do lutego 1940 r. w Krakowie, Wrocławiu i obozie koncentracyjnym Sachsenhausen. Między innymi w Polskiej Akademii Umiejętności pełnił szereg funkcji, w tym jej prezesa. Należał do Węgierskiej Akademii Nauk i Francuskiej Académie des Sciences Morales et Politiques. W 1945 r. został posłem do Krajowej Rady Narodowej. Na temat udziału Kutrzeby w konferencji pokojowej w Paryżu powstał artykuł autorstwa Piotra Bilińskiego²⁶.

Reprezentanci innych dyscyplin naukowych i politycy mieli w swoim dorobku piśmienniczym także prace historyczne. Wybitny prawnik Bohdan Winiarski publikował na tematy historyczno-prawne. Franciszek Jan Pułaski to wspomniany już wybitny historyk literatury i historyk, etnolog i podróżnik Jan Czekanowski wiązał te zakresy z zainteresowaniami historycznymi, polityk i geograf Adam Benis zajmował się historią Egiptu, oficer marynarki wojennej Jerzy Zwierkowski heraldyką, a wybitni ekonomiści i statystycy, Bolesław Bator, Józef Buzek, Antoni Górski, Władysław Grabski i Roman Rybarski, publikowali prace z historii gospodarczej. W skład delegacji wszedł wspomniany wcześniej Leon Wasilewski. Polityk i dyplomata Michał Sokolnicki wiązał zainteresowania historyczne z dziejami swojej rodziny²⁷, nawet Stanisław August Thugutt opublikował szkic historyczny na temat Księstwa Warszawskiego²⁸. Andrzej Lubomirski, aczkolwiek nie publikował prac historycznych, był między innymi konserwatorem zabytków historii i sztuki w Galicji Zachodniej. Natomiast nie należy zapominać o Romanie Dmowskim i Joachimie Stefanie Bartoszewiczu, którzy swoje narodowo-demokratyczne publikacje podbudowywali treściami historycznymi. Stanisław Kozicki publikował prace na temat dziejów ruchu narodowo-demokratycznego²⁹.

Wśród delegatów i ekspertów było liczne grono prawników i ekonomistów. Wybitnym prawnikiem oraz historykiem państwa i prawa był wspomniany już Bohdan Winiarski (1884–1969). Przed 1914 r. został członkiem Ligi Narodowej. Był uważany za jednego z najwybitniejszych na świecie znawców zagadnień prawnych komunikacji międzynarodowej, szczególnie komunikacji rzecznej. Po II wojnie światowej został powołany na stanowisko sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze (w latach 1961–1964 pełnił funkcję przewodniczącego Trybunału)³⁰.

Józef Buzek (1873–1936) łączył zainteresowania statystyką z prawem³¹. Ukończył studia prawnicze, natomiast doktorat i habilitację otrzymał ze statystyki. Od 1905 r. był członkiem Ligi Narodowej i Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. W latach 1907–1918 pełnił mandat posła do

---

²⁴ Na temat Sobieskiego powstało wiele publikacji. Dane biograficzne na podstawie: *J. Jackl*, Sobieski Wacław w: *Słownik historyków polskich*, red. M. Prosińska-Jackl, Warszawa 1994, s. 483–484.

²⁵ *Biliński P.* Stanisław Kutrzeba (1876–1946). Biografia naukowa i polityczna, Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011.

²⁶ Na temat udziału Stanisława Kutrzeby powstał artykuł autorstwa Piotra Bilińskiego (Stanisław Kutrzeba na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku, «*Politeja*», 2010, nr 13, s. 53–68).

²⁷ *Sokolnicki M.* Generał Michał Sokolnicki 1760–1815, Kraków – Warszawa : Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1912.

²⁸ *Thugutt S.* Księstwo Warszawskie, jego utworzenie się i dzieje, Warszawa 1907.

²⁹ *Kozicki S.* Historia Ligi Narodowej: (okres 1887–1907), London : «*Myśl Polska*», 1964.

³⁰ *Skubiszewski K.* Bohdan Winiarski jako sędzieja międzynarodowy, «*Ruch Prawniczy i Socjologiczny*», R. 61, 1999, z. 3–4, s. 1–14.

³¹ *Głabiński S.* Buzek Józef, w: *PSB*, t. 3, Kraków 1937, s. 155–156 (reprint: Kraków 1989).

parlamentu austriackiego, był tam wiceprzewodniczącym Koła Polskiego. Był współzałożycielem i w latach 1918–1929 dyrektorem Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie. W II Rzeczypospolitej sprawował funkcję posła i senatora.

Prawo i ekonomię reprezentował też Antoni Górski (1862–1928), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wolnej Wszechnicy Polskiej. W latach 1905–1912 był posłem do austriackiej Rady Państwa, a w latach 1907–1912 posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego.

Wybitnym ekonomistą był główny delegat Władysław Grabski. Jego kolega i równie wybitny ekonomista Roman Rybarski (1887–1942)³² przez wiele lat blisko z nim współpracował. Rybarski związał się z ruchem narodowym. W latach 1919–1921 pełnił różne funkcje w ministerstwach gospodarczych, następnie porzucił działalność polityczną dla pracy naukowej. W 1923 r. na zlecenie premiera Władysława Grabskiego przygotowywał projekt statutu Banku Emisyjnego, a w 1924 r. redagował ostateczny projekt ustawy o Banku Polskim i po jego powołaniu wszedł w skład pierwszej Rady Banku. Po zamachu majowym powrócił do aktywnej polityki, został posłem. Zmarł w Auschwitzu.

Do grona ekspertów ekonomicznych można zaliczyć również Henryka Tennenbauma (1881–1946), profesora ekonomii w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie.

Na konferencji w Paryżu rolę ekspertów pełnili również geografowie, etnologowie, językoznawcy, antropologowie etc. Jednym z nich był Eugeniusz Romer (1871–1954)³³. Był honorowym profesorem Uniwersytetu Lwowskiego, doktorem honoris causa Uniwersytetu Poznańskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkiem Polskiej Akademii Nauk, wielu towarzystw naukowych w kraju i na świecie, wiceprezydentem Międzynarodowej Unii Geograficznej. Romer 22 grudnia 1918 r. wraz z profesorem Janem Czekanowskim wyjechał do Paryża, gdzie do połowy października następnego roku pracował jako ekspert polskiej delegacji. Szczegółowy przebieg tych prac przedstawił w zredagowanym później «Pamiętniku paryskim»³⁴.

Jan Czekanowski (1882–1965) studiował antropologię, anatomię, etnografię i matematykę³⁵. Wziął udział w słynnej dwuletniej wyprawie antropologicznej do środkowej Afryki (1906–1907). Stworzył lwowską szkołę antropologiczną. Od 1916 r. był członkiem Ligi Narodowej. W latach 1934–1936 był rektorem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie mieszkał i pracował do 1945 r. Po II wojnie światowej kierował Katedrą Antropologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Adam Benis pracę dyplomatyczną w Kairze łączył z badaniami naukowymi z dziejów polskiej emigracji polistopadowej, kontaktów polsko-egipskich oraz stosunków Polski z krajami Lewantu³⁶. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Królewskiego Towarzystwa Geograficznego Egiptu.

Kazimierz Nietsch (1874–1958), językoznawca sławista, historyk języka polskiego, dialektolog był członkiem Polskiej Akademii Umiejętności (w latach 1946–1952 pełnił funkcję jej prezesa) i Polskiej Akademii Nauk³⁷.

Antoni Sujkowski początkowo pełnił funkcje dyrektora szkół handlowych, później zaś profesora i rektora Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego³⁸. Opracował on pracę *Geografia ziem dawnej Polski*.

³² Chodorowski J. Roman Rybarski (1887–1942): z historii polskiej myśli ekonomicznej i prawnoustrojowej pierwszej połowy XX wieku, Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997; Waskan J. Koncepcje społeczno-polityczne Romana Rybarskiego, Toruń : Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1991; Wójtowicz N. Roman Rybarski, «Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej», 2007, nr 8–9, s. 130–136.

³³ Kossowska-Cezak U. Eugeniusz Romer – w 140. rocznicę urodzin, «Przegląd Geofizyczny», t. 56, 2011, z. 1–2, s. 111–121.

³⁴ Romer E. Pamiętnik paryski (1918–1919), cz. 1–2, Wrocław : Wydawnictwo FOKA, 2010.

³⁵ Czekanowski J. WWW.polbiom.up.poznan.pl; M. Ćwirko-Godycki, Profesor Jan Czekanowski, «Przegląd Antropologiczny», t. 31, 1965, s. 211–233.

³⁶ Dziekan M. Polacy a świat arabski. Słownik biograficzny, Gdańsk : Niezależne Wydawnictwo «Rocznik Tatarów Polskich», 1998, s. 24.

³⁷ Gruszecka-Nitschowa A. Całe życie nad przyrodą mowy polskiej. Kazimierz Nietsch i jego prace, Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1977.

³⁸ Antoni Sujkowski, w: Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej, red. J. Majchrowski, Warszawa : Polska Oficyna Wydawnicza «BGW», 1994, s. 70.

Rolę delegatów (ekspertów) pełnili też działacze gospodarczy, przemysłowcy, bankierzy: Edward Natanson, Maurycy Poznański, Andrzej Wierzbicki.

Osobnego wspomnienia wymaga postać Jerzego Anzelma Jarosława Zwierkowskiego (1873–1932), kontradmirała Marynarki Wojennej II Rzeczypospolitej, szefa Biura Wojskowego Ligi Narodów w Warszawie i generalnego pełnomocnika rządu do spraw Westerplatte³⁹.

Niewątpliwie najważniejszą kwestią do rozstrzygnięcia pozostawał kształt granic i zgłoszony polski program terytorialny. Z tym wiązały się sprawy historyczne, geograficzne, ekonomiczne, prawne, etnologiczne, językoznawcze etc. Dlatego delegacja polska zgromadziła wielu polityków i uczonych specjalistów różnych dyscyplin. Mimo wszelkich różnic ideowych, politycznych, religijnych, narodowościowych etc. politycy i uczeni polscy zaangażowali się we wspólne dzieło odbudowy państwa, jego struktur, kształtu granic, pozycji na arenie międzynarodowej. Jednak pozostaje pytanie o rzeczywiste oddziaływanie większości delegatów (ekspertów). Trafne w mojej ocenie jest spostrzeżenie Piotra Bilińskiego o świadomości Władysława Konopczyńskiego na temat swojego udziału w konferencji pokojowej: «Zdawał sobie jednak doskonale sprawę z faktu, że grupa ekspertów i doradców przybyłych nad Sekwanę w lutym 1919 roku nie wywarła większego wpływu na program terytorialny polskiej delegacji, gdyż program ten został opracowany już wcześniej przez działaczy Komitetu Narodowego Polskiego z Romanem Dmowskim, Marianem Seydą i Janem Rozwadowskim na czele»⁴⁰. Chodziło o szczegółowe dane i kontekst uzasadnienia.

REFERENCES

(1994) Antoni Sujkowski. In Majchrowski J. (Ed.). *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa : Polska Oficyna Wydawnicza «BGW». [in Polish].

Białokur, M. (2008). Joachim Bartoszewicz na forum Konferencji Pokojowej w Paryżu w latach 1919–1920 we wspomnieniach syna Włodzimierza Bartoszewicza. *Niepodległość i Pamięć – Independence and Memory*, 28, 169–189. [in Polish].

Białokur, M. (2005). *Myśl społeczno-polityczna Joachima Bartoszewicza*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. [in Polish].

Biliński, P. (2016). Konopczyński w polityce II Rzeczypospolitej. *Dzieje Najnowsze – Recent History*, R. 48, 2, 33–63. [in Polish].

Biliński, P. (2011) *Stanisław Kutrzeba (1876–1946). Biografia naukowa i polityczna*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. [in Polish].

Biliński, P. (2010). Stanisław Kutrzeba na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku. *Politeja*, 13, 53-68. [in Polish].

Biliński, P. (2018). *Władysław Konopczyński 1880–1952. Człowiek i dzieło*. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej. [in Polish].

Chodorowski, J. (1997) *Roman Rybarski (1887–1942): z historii polskiej myśli ekonomicznej i prawnoustrojowej pierwszej połowy XX wieku*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. [in Polish].

Cieszyn 1918. Powiew wielkiej polityki. Retrieved from cieszyn1918.pl.

Czekanowski Jan. Retrieved from WWW.polbiom.up.poznan.pl.

Ćwirko-Godycki, M. (1965). Profesor Jan Czekanowski. *Przegląd Antropologiczny – Anthropological Review*, 31, 211–233. [in Polish].

Dużyk, J. (1998). *Śława, Panie Włodzimierzu. Opowieść o Włodzimierzu Tetmajerze*. Kraków : Fundacja im. Włodzimierza Tetmajera, Wydawnictwo «Czuwajmy». [in Polish].

Dziekan, M. (1998). *Polacy a świat arabski. Słownik biograficzny*. Gdańsk : Niezależne Wydawnictwo «Rocznik Tatarów Polskich». [in Polish].

Głąbiński S. (1937). Buzek Józef. In *PSB*, 3,155–156 (reprint : Kraków 1989). [in Polish].

Górski A. Andrzej ks. Lubomirski – opiekun galicyjskiego przemysłu. Retrieved from WWW.konserwatyzm.pl. [in Polish].

Gruszecka-Nitschowa, A. (1977). *Całe życie nad przyrodą mowy polskiej. Kazimierz Nitsch i jego prace*. Kraków : Wydawnictwo Literackie. [in Polish].

Halecki, O. (1932). Śp Jerzy Zwierkowski, wspomnienie pośmiertne, *Miesięcznik Heraldyczny*, R. 11, z.10, 181–183. [in Polish].

³⁹ Halecki O. Śp Jerzy Zwierkowski, wspomnienie pośmiertne, «Miesięcznik Heraldyczny», R. 11, 1932, z. 10, s. 181–183.

⁴⁰ Biliński P. Władysław Konopczyński..., s. 125–126; idem, Władysław Konopczyński w polityce II Rzeczypospolitej, «Dzieje Najnowsze», R. 48, 2016, nr 2, s. 34.

- Jackl, J. (1994). Sobieski Waclaw. In: Prosińska-Jackl, M. (Ed.) *Słownik historyków polskich*. Warszawa : Wiedza Powszechna, 483–484. [in Polish].
- Kamiński M. K. (2001). Próby mocarstw Ententy narzucenia rozwiązań terytorialnych Polsce i Czechosłowacji pozostającym w konflikcie granicznym (luty-kwiecień 1919 r.). *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej – Studies in the history of Russia and Central and Eastern Europe*, 16, 73–93. [in Polish].
- Kossowska-Cezak, U. (2011). Eugeniusz Romer – w 140. rocznicę urodzin. *Przegląd Geofizyczny – Geophysical Review*, t. 56, z. 1–2, 111–121. [in Polish].
- Kozicki, S. (1964). *Historia Ligi Narodowej: (okres 1887–1907)*. London : «Myśl Polska». [in Polish].
- Kozicki, S. (1921). *Sprawa granic Polski na konferencji pokojowej w Paryżu*. Warszawa. (reprint : Wyd. Muzeum Niepodległości, Warszawa 2009). [in Polish].
- Krysiak, A. M. (2018). Stanisław August Thugutt (1873–1941). Łęczyczanin. Współtwórca zrębów II Rzeczypospolitej Polskiej. *Notatki Płockie – Notes in Plock*, t. 63, nr 1(254), 22–33. [in Polish].
- Mroczo, M. (1999). *Stanisław Kozicki 1876–1958. Biografia polityczna*. Gdańsk : Uniwersytet Gdański. [in Polish].
- Nowobilski, J. A. (1998). *Włodzimierz Tetmajer*. Kraków : Fundacja im. Włodzimierza Tetmajera, Wydawnictwo Czuwajmy. [in Polish].
- (2012–2014) *Oskar Halecki i jego wizja Europy*. (M. Dąbrowska, Ed.), (1–3). Warszawa–Łódź : Instytut Pamięci Narodowej. [in Polish].
- Patelski M. Jan Emanuel Rozwadowski. Retrieved from rozwadowski.org [in Polish].
- Pobóg-Malinowski, W. (1937). Leon Wasilewski. Szkic biograficzny. *Niepodległość – Independence*, 16, 11–106. [in Polish].
- Romer, E. (2010). *Pamiętnik paryski (1918–1919) (cz. 1–2)*. Wrocław : Wydawnictwo FOKA. [in Polish].
- Skubiszewski, S. (1999). Bohdan Winiarski jako sędzia międzynarodowy. *Ruch Prawniczy i Socjologiczny – Legal and Sociological Movement*. R. 61, z. 3–4, pp. 1–14. [in Polish].
- Sokolnicki, M. (1912). *General Michał Sokolnicki 1760–1815*. Kraków – Warszawa : Druk W. L. Anczyca i Spółki. [in Polish].
- Suleja, W., Zięba, A. (2000–2001). Sokolnicki Michał Hubert. In *PSB* (40, pp. 80–87). Warszawa-Kraków-Wrocław-Gdańsk. [in Polish].
- Szafraniec, B. (2009). *Franciszek Bujak (1875–1953). Życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*. Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek. [in Polish].
- Szczepaniak, A. (2015). *Od autonomii do niepodległości. Działalność polityczna Erazma Piltza w latach 1914–1929*. Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. [in Polish].
- Szklarska-Lohmannowa, A. (1986). Pułaski Franciszek Jan (1875–1956). In *PSB* (29, pp. 374–380), Warszawa-Kraków. [in Polish].
- Szklarska-Lohmannowa, A. (1988–1989). Rey Mikołaj (1866–1932). In *PSB* (31, pp. 181–182), Wrocław. [in Polish].
- Thugutt, S. (1907). *Księstwo Warszawskie, jego utworzenie się i dzieje*. Warszawa. [in Polish].
- Twaróg, J. B. Stanisław August Thugutt krajoznawca – publicysta – wybitny działacz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Retrieved from WWW.khit.pttk.pl.
- Waskan, J. (1998). *Koncepcje społeczno-polityczne Romana Rybarskiego*. Toruń : Uniwersytet Mikołaja Kopernika. [in Polish].
- Witryna edukacyjna Kancelarii Senatu. Retrieved from senat.gov.pl.
- Wójtowicz N. (2007). Roman Rybarski. *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej – Bulletin of the Institute of National Remembrance*, 8–9, 130–136. [in Polish].
- Zdrada, J. (1989–1991). Jan Emanuel Rozwadowski. In *PSB* (32, pp. 409–412). Wrocław [in Polish].

Тадеуш СРОГОШ,
професор, доктор габілітований,
гуманітарний факультет,
Гуманітарно-природничий університет
ім. Яна Длугоша в Ченстохові,
ORCID 0000-0002-1964-8232,
e-mail: tadeusz@tsrogosz.pl

**ДЕЛЕГАТИ Й ЕКСПЕРТИ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ НА МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ
В ПАРИЖІ (1919–1920)**

Незважаючи на всі ідеологічні, політичні й та ін. розбіжності, у важкі роки 1917–1921 політичні та громадські активісти й польські вчені залучалися до спільної роботи з відновлення держави, її структури,

формування кордонів, визначення своєї позиції на міжнародній арені. На мирній конференції в Парижі форма кордонів та виголошена польська територіальна програма, безсумнівно, були найважливішими питаннями, які треба було вирішити. Із цим були пов'язані історичні, географічні, економічні, правові, етнологічні, мовні справи тощо. Ось чому польська делегація зібрала багатьох фахівців різних галузей, науковців та практиків, які виконували функції делегатів та експертів (41 чоловік). Важливе місце серед них посідали політики, хоча деякі з них мали наукові досягнення. Частина з них – то були активісти Національної ліги, номіновані Національним комітетом, деякі – делегати глави держави Юзефа Пілсудського, решта представляла інші політичні сили. Історики, включаючи істориків держави та права, були найчисельнішою групою серед науковців. Було також багато юристів та економістів. На конференції в Парижі делегатами (експертами) були географи, етнологи, лінгвісти, антропологи тощо. Роль делегатів (експертів) грали також економісти, промисловці та банкіри. Насправді польські вимоги були встановлені раніше у вузькому колі Польського національного комітету (Роман Дмовський, Маріан Сейда та Ян Розвадовський), делегати та експерти надали детальну інформацію й обґрунтування.

Ключові слова: делегати; експерти; польська делегація; мирна конференція; Париж; 1919–1920.

Tadeusz SROGOSZ,
Doctor Habilitated, Professor,
Humanitarian faculty,
Jan Długosz University in Częstochowa,
Częstochowa, Poland,
e-mail: tadeusz@tsrogosz.pl
ORCID 0000-0002-1964-8232,

**THE MEMBERS AND THE EXPERTS OF THE POLISH DELEGATION
AT THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919–1920)**

In 1918–1920, despite some ideological, political contradictions, the Polish politicians and scientists were forced to collaborate in the nation-state building in order to resolve the Polish territorial program at the Paris Peace Conference, taking into account historical, geographical, economic, ethnological, linguistic issues. That is why the Polish delegation consisted of scientists of mentioned fields and practitioners, who acted as the experts (41 people). The politicians occupied an important place among experts, but some of them had scientific breakthroughs. Some of them were activists of National League, nominated by the Polish National Committee (Stanisław Kozicki, Marian Seyda, Joachim Stefan Bartoszewicz, Jan Emanuel Rozwadowski), others were Józef Piłsudski's delegates (Leon Wasilewski, Michał Sokolnicki, August Thugutt, Kazimierz Dłuski, Medard Downarowicz), and the others represented other political spectre (Franciszek Jan Pułaski – non-party, Józef Wielowieyski – the Real Politics Union, Andrzej Lubomirski – Galician Conservative of the Podolak group, Włodzimierz Tetmajer and Mikołaj Rey – folk activists). Among experts were the historians of state and law (Franciszek Bujak, Oskar Halecki, Władysław Konopczyński, Stanisław Kutrzeba, Waclaw Sobieski). There were also many lawyers and economists (Władysław Grabski, Bohdan Winiarski, Józef Buzek, Roman Rybarski, Henryk Tennenbaum). At the Paris conference, the delegates (experts) were geographers, ethnologists, linguists, anthropologists (Eugeniusz Romer, Jan Czekanowski, Adam Benis, Kazimierz Nietsch, Antoni Sujkowski). The bankers and manufacturers such as Edward Natanson, Maurycy Poznański, Andrzej Wierzbicki and a navy officer Jarosław Zwierkowski played a significant role among the delegates and experts.

Indeed, Polish demands were established by a small group of the Polish National Committee (Roman Dmowski, Ignacy Paderewski, Marian Seyda, Jan Rozwadowski), but delegates (experts) provided detailed data and the context for the justification.

Key words: delegates; experts; the Polish delegation; the Paris Peace Conference 1919–1920.

Рецензенти: Міколайчик М., д-р іст. наук, професор;
Морозова О., к-т іст. наук, доцент.